

В. Локтєв, академік НАН України:

«Вибори до Верховної Ради пожвавили й загострили дискусії навколо проектів нового закону про науку. Його має прийняти вже новий склад ВР, і він, як вважають, повинен дати істотний імпульс розвитку наукової сфери, яка перебуває, м'яко кажучи, у скрутних через хронічне недофінансування умовах і не в найкращій дослідницькій формі. Я не ставлю за мету дати розгорнутий аналіз розроблених проектів – одного від влади, іншого – від опозиції, хочу тільки звернути увагу на характерний збіг – формулювання цілей і завдань фундаментальної науки, виходячи лише з її практичної корисності й моментальної комерційної вигідності.

На мій погляд, ця принципова помилка говорить про те, наскільки далекі автори обох проектів від розуміння природи справжньої науки взагалі й фундаментальної зокрема. Особливо переконливим спростуванням таких (і, на жаль, поширених) поглядів на науку слугує недавнє присудження Нобелівської премії 2012 р. з фізики французові С. Арошу та американцеві Д. Вейнланду за «проривні експериментальні методи вимірювання і маніпуляції з індивідуальними квантовими системами», тобто з окремими атомами. Навіть фахівцю важко уявити, які велетенські технічні перепони довелося подолати обом лауреатам на шляху до мети. До речі, у групі С. Ароша успішно працює випускник КНУ імені Тараса Шевченка І. Доценко.

<...> На жаль, у сучасній Україні споживацьке ставлення до фундаментальних знань стало нормою, і державні мужі, одягнені в «тоги» з дипломів і ступенів, не соромляться проголошувати: знайдіть наукові рішення практичних проблем енергетики, охорони здоров'я, екології тощо, причому за стислий термін і з дуже обмеженими ресурсами. А якщо ні, то взагалі нічого не отримаєте!

Тому, подаючи заявку на фінансування, український учений змушений вказати всі етапи роботи, її результати і – головне – їх можливе застосування в народному господарстві. Навіть виконавши всі умови, він отримає, у найкращому разі, половину обіцяних грошей, а здавши всі звіти й оприлюднивши всі одержані дані, почує сакраментальне запитання: «А де ж міжнародні, включно з Нобелівською, премії?!» Але таке принизливе ставлення до власного інтелектуального надбання згубне для фундаментальної науки, якою, як я вже згадав, рухає лише особистий мотив – допитливість, підкріплена наполегливістю і працьовитістю. Ну і, звісно, готовність усього себе віддати науковим пошукам. Якщо ж останнім не забезпечити необхідних умов, кінцевий результат ризикує бути прямо протилежним – занепадуть прикладні дослідження, які самі спираються на

фундаментальні прориви й повністю залежать від них. Доки цього не засвоїть більшість депутатів, жодні закони про науку, хай якими добрими намірами освячені, їй не допоможуть. <...> Для амбіційних проєктів, достойних найвищих нагород, неможливо вказати ні термінів, ні точних результатів, відомі тільки наміри. Я песиміст стосовно істотного поліпшення фінансування вітчизняних досліджень, але все ж таки хотілося б, аби з остаточної версії закону про науку було вилучено вимогу практичної корисності фундаментальних знань. Їх очевидна корисність – у самому факті «прибавки» нового знання, навіть якщо його застосування поки що не видно. Сам С. Арош заявляє: «Сьогодні фінансування залежить від безлічі бюрократичних бар'єрів, і вчені витрачають багато часу на заповнення форм і звітів замість проведення досліджень. Система благає, щоб її спростили».

Тому єдиною «дорожньою картою», як необхідною (але, слід знати, не достатньою!) умовою отримання Нобелівської премії, на мій погляд, є можливість працювати над науковою роботою, вибір напрямів і цілей якої абсолютно вільний і визначається самим дослідником, що може дозволити собі йти на ризик, не прораховуючи результату... Тільки за цієї умови, а також більше вкладаючи грошей у науку та освіту, ми можемо сподіватися повернути в лабораторії молодь, яка сьогодні не бачить серйозних стимулів для дослідницької (та й узагалі інженерно-технічної) діяльності. І тим самим відродити надію колись побачити в нобелівському фраку громадянина незалежної України» (*Локтєв В. «Дорожня карта» до... Нобелівської премії // Дзеркало тижня. Україна (http://dt.ua/SCIENCE/dorozhnya_karta_do_nobelivskoyi_premiyi-113020.html). – 2012. – 30.11–7.12).*